

Ірина Гловюк

докторка юридичних наук, професорка,
заслужена юристка України,
професорка кафедри кримінально-правових дисциплін
Інституту права
Львівського державного університету внутрішніх справ
(Львів, Україна)
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5685-3702>
irynavasgloviuk@gmail.com

DOI: 10.33498/Іош-2023-05-085

УДК 343.13

КРИМІНАЛЬНЕ ПРОВАДЖЕННЯ ЩОДО ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ: ВИКЛИКИ ТА ВІДПОВІДІ

АНОТАЦІЯ. Метою статті є виокремлення особливостей кримінального провадження щодо воєнних злочинів, вчинених в умовах збройного конфлікту на території України.

Предметом дослідження є ідентифікація категорії “воєнні злочини”; розслідування воєнних злочинів у контексті національного законодавства та практики.

Для проведення дослідження використано діалектичний, герменевтичний, системно-структурний, порівняльно-правовий, логіко-нормативний методи. Усебічно досліджено проблему виокремлення воєнних злочинів у кримінальному законодавстві України; механізми документування та притягнення до відповідальності воєнних злочинців; особливості кримінального провадження щодо воєнних злочинів у межах особливого режиму досудового розслідування, судового розгляду в умовах воєнного стану.

Сформульовано пропозиції щодо потреб змін і доповнень чинного кримінального та кримінального процесуального законодавства у цій сфері.

На основі проведеного дослідження виокремлено такі особливості розслідування воєнних злочинів на національному рівні: складності кваліфікації через бланкетність ст. 438 Кримінального кодексу України; відображення контекстуальних елементів у процесуальних документах; особливий предмет доказування через наявність контекстуальних елементів; потреба дотримання державної таємниці; ускладненість документування через безпекові фактори; спеціалізація підрозділів, які здійснюють розслідування воєнних злочинів; урахування найкращих практик міжнародних протоколів; велика кількість недержавних суб'єктів, які здійснюють документування, та потреба забезпечення допустимості зібраних даних у кримінальних провадженнях; суб'єкти, з якими здійснюється взаємодія при розслідуванні воєнних злочинів; широке використання *OSINT*; цифровізація збирання фактичних даних та збереження доказів; участь у кримінальних провадженнях військовополонених; різномісчачення оцінних категорій, передбачених ст. 615 Кримінального процесуального кодексу України, для відступу від загального порядку кримінального провадження.

Ключові слова: збройний конфлікт; Міжнародний кримінальний суд; кримінальне провадження; воєнний злочин; досудове розслідування; порушення законів та звичаїв війни; військовополонений; міжнародне співробітництво; особливий режим досудового розслідування; судовий розгляд в умовах воєнного стану; цифровізація; міжнародний протокол.

© Ірина Гловюк, 2023

Агресивна війна, яку безпричинно та у порушення усіх можливих міжнародних зобов'язань і Статуту ООН¹ розпочала у 2014 р. Росія проти України та Українського народу, вивела на порядок денний питання відповідальності російських військовослужбовців та мобілізованих країною-агресором інших осіб за вчинені на території України міжнародні злочини, зокрема, але не виключно, воєнні злочини. Відзначимо, що заявою Верховної Ради України “Про визнання Україною юрисдикції Міжнародного кримінального суду щодо скоєння злочинів проти людяності та воєнних злочинів вищими посадовими особами Російської Федерації та керівниками терористичних організацій ‘ДНР’ та ‘ЛНР’, які призвели до особливо тяжких наслідків та масового вбивства українських громадян”² визнано *ad hoc* юрисдикцію Міжнародного кримінального суду (далі – МКС) і щодо воєнних злочинів. Водночас кримінальне, як і кримінальне процесуальне законодавство України, не знає – поки що – такої термінології, хоча час довів потребу її врахування у цих кодексах.

Натомість Кримінальний кодекс України (далі – КК України)³ містить ст. 438 – порушення законів та звичаїв війни, що викликає низку питань, зокрема стосовно її співвідношення з воєнними злочинами, формами об'єктивної сторони, особливостями кваліфікації, специфіки розслідування та оформлення процесуальних документів, криміналістичних і судово-медичних питань забезпечення розслідування порушення законів та звичаїв війни. Деякі з цих питань розглядалися у доктрині, зокрема: у міжнародно-правовому аспекті (М. Гнатівський, Н. Дрьоміна-Волок, К. Задоя, Н. Зелінська, Д. Коваль, А. Кориневич, Т. Короткий, Є. Крапивін, В. Лисик, І. Марчук, Г. Нуріджянян, М. Пашковський, В. Пилипенко, В. Репецький, О. Сенаторова, О. Червякова та ін.); у матеріально-правовому аспекті (Н. Антонюк, В. Базов, М. Бондаренко, О. Броневицька, А. Вознюк, І. Жук, К. Задоя, М. Зубанський, С. Кучевська, В. Миронова, Т. Михайліченко, В. Навроцький, М. Пашковський, М. Піддубна, М. Хавронюк, О. Червякова та ін.); у процесуальному та криміналістичному аспектах (Р. Авраменко, І. Басиста, Ю. Белоусов, М. Бондаренко, М. Громова, Ю. Дмитрик, О. Дуфенюк, О. Капліна, Д. Коваль, Ю. Комісарчук, Н. Кононенко, О. Кравчук, О. Лазукова, М. Майстренко, В. Михайленко, М. Пашковський, Ю. Рєпіна, О. Римарчук, М. Смирнов, І. Татарин, Г. Тетерятник, Г. Уткіна, Т. Фоміна та ін.). Утім, особливості кримінального

¹ Статут Організації Об'єднаних Націй <https://unic.un.org/aroundworld/unics/common/documents/publications/uncharter/UN%20Charter_Ukrainian.pdf> (дата звернення: 04.03.2023).

² Про визнання Україною юрисдикції Міжнародного кримінального суду щодо скоєння злочинів проти людяності та воєнних злочинів вищими посадовими особами Російської Федерації та керівниками терористичних організацій “ДНР” та “ЛНР”, які призвели до особливо тяжких наслідків та масового вбивства українських громадян: Заява Верховної Ради України від 4 лютого 2015 р. <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/145-19#Text>> (дата звернення: 04.03.2023).

³ Кримінальний кодекс України: Закон України від 5 квітня 2001 р. № 2341-III <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>> (дата звернення: 04.03.2023).

провадження щодо воєнних злочинів поки що не піддавалися системному комплексному дослідженню, яке б враховувало матеріально-правові та процесуально-правові складові у міжнародному та національному аспектах після 24 лютого 2022 р.

Метою дослідження є виокремлення особливостей кримінального провадження щодо воєнних злочинів, вчинених в умовах збройного конфлікту на території України. Досягнення мети дослідження вимагає здійснення наукового пошуку за такими блоками: ідентифікація категорії “воєнні злочини”; розслідування воєнних злочинів у контексті національного законодавства та практики.

*Ідентифікація категорії “воєнні злочини”:
матеріально-правовий контекст кримінальних проваджень*

У міжнародно-правовому контексті категорія воєнних злочинів є на тепер доволі усталеною. Про воєнні злочини фактично йдеться у Женевських конвенціях⁴, адже Високі Договірні Сторони зобов’язуються ухвалювати будь-які законодавчі акти, необхідні для встановлення ефективних кримінальних покарань для осіб, які вчиняють або віддають накази вчиняти будь-які серйозні порушення конвенцій. Конвенція про незастосовність строку давності до воєнних злочинів і злочинів проти людяності⁵ 1968 р. передбачила незастосування строків давності щодо воєнних злочинів, а саме: а) порушень, визначених у ст. 50 Женевської конвенції (I) 1949 р. про поліпшення долі поранених і хворих у діючих арміях⁶, ст. 51 Женевської конвенції (II) 1949 р. про поліпшення долі поранених, хворих та осіб, які зазнали корабельної аварії, зі складу збройних сил на морі⁷, ст. 130 Женевської конвенції (III) 1949 р. про поводження з військовополоненими⁸ і ст. 147 Женевської конвенції (IV) 1949 р. про захист цивільного населення під час війни⁹; б) будь-яких аналогічних порушень законів війни, що діють під час набрання чинності конвенцією,

⁴ Женевська конвенція про поліпшення долі поранених і хворих у діючих арміях від 12 серпня 1949 р. <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/114%D0%B0-03#Text>> (дата звернення: 04.03.2023); Женевська конвенція про поліпшення долі поранених, хворих та осіб, які зазнали корабельної аварії, зі складу збройних сил на морі від 12 серпня 1949 р. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_152#Text> (дата звернення: 04.03.2023); Женевська конвенція про поводження з військовополоненими від 12 серпня 1949 р. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_153#Text> (дата звернення: 04.03.2023); Женевська конвенція про захист цивільного населення під час війни від 12 серпня 1949 р. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text> (дата звернення: 04.03.2023).

⁵ Конвенція о неприменимости срока давности к военным преступлениям и преступлениям против человечества від 26 листопада 1968 р. <<https://www.icrc.org/ru/doc/resources/documents/misc/convention-limitation-161168.htm#:~:text=28%2D11%2D1968%20%D0%94%D0%BE%D0%B3%D0%BE%D0%B2%D0%BE%D1%80,V%20%D0%B8%20VII>> (дата звернення: 04.03.2023).

⁶ Женевська конвенція про поліпшення долі поранених і хворих у діючих арміях (н 4).

⁷ Женевська конвенція про поліпшення долі поранених, хворих та осіб, які зазнали корабельної аварії, зі складу збройних сил на морі (н 4).

⁸ Женевська конвенція про поводження з військовополоненими (н 4).

⁹ Женевська конвенція про захист цивільного населення під час війни (н 4).

і звичаїв війни, які існують у цей час і які не охоплюються зазначеними вище положеннями Женевських конвенцій, – коли відповідне конкретне порушення має особливо серйозний характер або за фактичними обставинами й умисним характером, або за масштабами передбачуваних наслідків.

Римський статут МКС (далі – РС)¹⁰ передбачає такий каталог воєнних злочинів: а) грубі порушення (англ. – *grave breaches*) Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 р., а саме будь-яке з таких діянь проти осіб або майна, що охороняються згідно з положеннями відповідної Женевської конвенції; б) інші серйозні порушення (англ. – *other serious violations*) законів і звичаїв, що застосовуються в міжнародних збройних конфліктах у встановлених рамках міжнародного права; с) у разі збройного конфлікту неміжнародного характеру, грубі порушення (англ. – *serious violations*) ст. 3, спільної для чотирьох Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 р.; е) інші серйозні порушення (англ. – *other serious violations*) законів і звичаїв, що застосовуються у збройних конфліктах неміжнародного характеру в установлених рамках міжнародного права (ст. 9). Відповідно, виділено ознаки воєнних злочинів за РС¹¹.

Тобто, підсумовуючи, слід визнати, що

серйозні порушення МГП вважаються воєнними злочинами, що караються за міжнародним кримінальним правом. Це, фактично, стосується будь-яких порушень, які характеризуються як “грубі порушення” Женевських конвенцій 1949 року та Додаткового протоколу I, а також інші серйозні порушення МГП, визнані в Римському статуті як воєнні злочини або в контексті звичаєвого права¹².

На серйозності порушень наголошується у доктрині при визначеннях поняття “воєнний злочин”¹³.

На рівні національного законодавства ситуація значно відрізняється. Ні КК України, ні Кримінальний процесуальний кодекс України (далі – КПК України)¹⁴ не закріплюють ні дефініцію, ні перелік злочинів

¹⁰ Римський Статут Міжнародного кримінального суду від 17 липня 1998 р. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text> (дата звернення: 26.02.2023).

¹¹ Н Зелінська (ред), Теорія та практика міжнародного кримінального права: підручник (Фенікс 2017) 389; Knut Dormann, *Elements of War Crimes under the Rome Statute of the International Criminal Court. Sources and Commentary* (Cambridge University Press 2003) 15–6; Otto Triffterer, Kai Ambos (eds), *The Rome Statute of the International Criminal Court: A Commentary* (3rd edn, C.H. Beck, Hart, Nomos, 2016) 323–9.

¹² Н Мельцер, *Міжнародне гуманітарне право. Загальний курс* (Українська версія підготовлена Делегацією МКЧХ в Україні) 325.

¹³ В Репецький, В Лисик, ‘Поняття та ознаки воєнних злочинів’ (2009) 1 Альманах міжнародного права 125; Т Короткий, М Гнатівський, ‘Визначення воєнних злочинів у міжнародному кримінальному праві’ (18 квітня 2022) <<https://yur-gazeta.com/publications/practice/kriminalne-pravo-ta-proces/viznachennya-voennih-zlochiniv-u-mizhnarodnomu-kriminalnomu-pravi.html>> (дата звернення: 04.03.2023).

¹⁴ Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>> (дата звернення: 04.03.2023).

(кримінальних правопорушень), які мали б назву саме “воєнні злочини”. Відзначимо, що відсутність у КК України повного переліку воєнних злочинів, які містяться у міжнародному праві, справедливо вважається однією з проблем на шляху покарання воєнних злочинців¹⁵.

Для усунення цієї проблеми Верховна Рада України ухвалила Закон за проектом № 2689 від 27 грудня 2019 р. “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо імплементації норм міжнародного кримінального та гуманітарного права”¹⁶, де передбачено воєнні злочини проти особи, воєнні злочини проти власності, воєнні злочини, що полягають у застосуванні заборонених методів ведення війни, воєнні злочини, що полягають у застосуванні заборонених засобів ведення війни, воєнні злочини проти гуманітарних операцій та використання символів, воєнні злочини проти культурних цінностей, що перебувають під захистом міжнародного гуманітарного права (далі – МГП), проте, на момент публікації цієї статті, він ще не підписаний. Крім того, зареєстровано проект Закону про внесення змін до Кримінального кодексу України та Кримінального процесуального кодексу України від 15 квітня 2022 р. № 7290¹⁷, де теж виділено ці ж різновиди воєнних злочинів.

У підзаконному нормативному акті – Інструкції про порядок виконання норм міжнародного гуманітарного права у Збройних Силах України¹⁸, затвердженої наказом Міністерства оборони України від 23 березня 2017 р. № 164, натомість прямо зазначено, що серйозні порушення норм МГП є воєнними злочинами. Серйозними порушеннями МГП є: серйозні порушення, направлені проти людей; серйозні порушення, направлені проти майна; серйозні порушення, вчинені шляхом віроломного використання міжнародно-визнаних розпізнавальних емблем (знаків) і сигналів.

Проте ст. 438 КК України згадки про серйозність порушень норм МГП не містить, закріплюючи формулювання:

Жорстоке поводження з військовополоненими або цивільним населенням, вигнання цивільного населення для примусових робіт, розграбу-

¹⁵ ‘П’ять проблем на шляху покарання воєнних злочинців. Що пропонують судді, прокурори та адвокати?’ (Українська Гельсінська спілка з прав людини, 09.12.2022) <<https://www.helsinki.org.ua/articles/p-iat-problem-na-shliakhu-pokarannia-voiennykh-zlochynstiv-shcho-proponuiut-suddi-prokurory-ta-advokaty>> (дата звернення: 04.03.2023).

¹⁶ Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо імплементації норм міжнародного кримінального та гуманітарного права від 27 грудня 2019 р. № 2689 (Закон направлено на підпис Президенту України) <<https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/112>> (дата звернення: 04.03.2023).

¹⁷ Проект Закону про внесення змін до Кримінального кодексу України та Кримінального процесуального кодексу України від 15 квітня 2022 р. № 7290 <<https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/39449>> (дата звернення: 04.03.2023).

¹⁸ Інструкція про порядок виконання норм міжнародного гуманітарного права у Збройних Силах України, затверджена наказом Міністерства оборони України від 23 березня 2017 р. № 164 <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0704-17#Text>> (дата звернення: 04.03.2023).

вання національних цінностей на окупованій території, застосування засобів ведення війни, заборонених міжнародним правом, інші порушення законів та звичаїв війни, що передбачені міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також віддання наказу про вчинення таких дій¹⁹.

Ці формулювання є проблемними з багатьох аспектів, основними серед яких є: бланкетний характер; невизначеність форми об'єктивної сторони "інші порушення законів та звичаїв війни"; відсутність окремої норми щодо відповідальності командирів; посилення лише на міжнародні договори; неврахування серйозності порушення; заниженість санкцій порівняно з деякими "загальнокримінальними" злочинами (за якими була б кваліфікація у разі, якщо злочин вчинявся не в умовах збройного конфлікту). Натомість у доктрині вказується, що ця стаття є відображенням міжнародних зобов'язань України переслідувати серйозні порушення МПП (воєнні злочини)²⁰, і у розвиток цієї позиції зазначається, що серйозність порушення МПП, якщо воно не міститься в одному з переліків ст. 50 Женевської конвенції (I), ст. 51 Женевської конвенції (II), ст. 130 Женевської конвенції (III), ст. 147 Женевської конвенції (IV), ст. 85 Протоколу²¹ I, повинна окремо обґрунтовуватися у процесуальних рішеннях через порушення норми, яка захищає важливі цінності, і тяжкість наслідків такого порушення для жертви²². Утім, є і думка про те, що покликання на "порушення законів і звичаїв війни" в законодавстві окремої країни не обов'язково повинно стосуватися серйозних порушень МПП²³.

В аспекті джерела "криміналізації", тобто порушення яких саме норм є серйозними порушеннями норм МПП та воєнними злочинами, є протилежні позиції: одна полягає у тому, що звичаєві норми МПП також застосовуються при кваліфікації порушень законів та звичаїв війни за ст. 438 КК України²⁴, інша – що у ст. 438 криміналізовані лише порушення договірних МПП, хоча значна частина воєнних злочинів, які вчиняються у контексті збройних конфліктів неміжнародного характеру, є порушеннями звичаєвого міжнародного права²⁵.

¹⁹ Кримінальний кодекс України (н 3).

²⁰ М Мельник, М Хавронюк (ред), *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України* (10-те вид, перероб та допов, 2018) 1333.

²¹ Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I) від 8 червня 1977 р. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199#Text> (дата звернення: 04.03.2023).

²² М Пашковський, 'Кримінально-правова кваліфікація за ст. 438 КК України: до питання про серйозність порушення законів і звичаїв війни' в *Кримінальне право України перед викликами сучасності і майбуття: яким воно є і яким йому бути?: Матеріали міжнар. наук. конф. м. Харків, 21–22 жовт. 2022 р.* (2022) 124.

²³ 'Воєнні злочини: методологія розслідувань для громадських організацій' (*CivilM+*, 2023) <<https://truth-hounds.org/wp-content/uploads/2023/01/vo%D1%94nni-zlochini-metodologiya-rozsliduvan-dlya-gromadskih-organizacij.pdf>> (дата звернення: 04.03.2023).

²⁴ Короткий, Гнатівський (н 13).

²⁵ Мельник, Хавронюк (н 20).

Крім того, як слушно зазначає М. Хавронюк, ст. 438 КК України у чинній редакції породжує суперечки щодо правомірності притягнення до відповідальності військових командирів та начальників за неналежний контроль за підлеглими, у результаті чого останні вчинили воєнні злочини, – через відсутність відповідної прямої норми²⁶.

Бланкетність диспозиції викликає складнощі стосовно кваліфікації по окремим проявам об'єктивної сторони воєнних злочинів. Наприклад, у ст. 438 КК України немає посилання як на окрему форму на згвалтування або інші форми сексуального насильства, хоча, беззаперечно, це воєнні злочини²⁷, і РС як воєнний злочин передбачає згвалтування, сексуальне рабство, примушення до проституції, примусову вагітність, примусову стерилізацію чи будь-яку іншу форму сексуального насильства, яка також становить грубе порушення Женевських конвенцій (ст. 8). У доктрині викладено позицію, що 'сексуальне насильство <...> охоплюється поняттям "інші порушення законів і звичаїв війни <...>"²⁸, детально її обґрунтовано з посиланням на норми МГП²⁹. Водночас слушно вказується і на те, що 'статті 147 ЖК IV [Женевської конвенції] та 85 ДП I [Додатковий протокол] до серйозних порушень названої Конвенції та Протоколу відносять тортури або нелюдське поводження, якими, безперечно, можуть бути факти сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом'³⁰; отже, згвалтування та інші форми сексуального насильства, що мають ознаки катувань, також можна розглядати у межах жорстокого поводження з цивільним населенням. Без сумніву, слушною є пропозиція доповнити ч. 2 ст. 438 КК України кваліфікуючою ознакою: якщо вони поєднані зі статевими злочинами³¹, що могло б зняти усі ці питання, проте натепер проблема залишається невирішеною.

Отже, попри те, що ст. 438 КК України зараз є єдиною "робочою" можливістю у національній юрисдикції забезпечити притягнення до відповідальності за воєнні злочини, є низка проблем її тлумачення та застосування, що негативно впливає на практику та може призвести до звер-

²⁶ М. Хавронюк, 'Кримінально-правові норми, розраховані на застосування в умовах війни, чинні до початку відкритої російської агресії проти України: досягнення і прорахунки українського законодавства та правозастосовної практики' в *Українська кримінальна юстиція в умовах війни: матеріали VIII (XXI) Львівського форуму кримінальної юстиції* (м. Львів, 9–11 червня 2022 року) (Газдайка-Василишин І упорядник, 2022) 253.

²⁷ Детальніше див.: І Заворотько, 'Сексуальне і гендерно-обумовлене насильство, пов'язане з конфліктом, як міжнародний злочин' (дис д-ра ф-фіі, 2020) 84–94.

²⁸ І Берднік, 'До питання кваліфікації сексуального насильства в умовах міжнародного збройного конфлікту' (2022) 6 Аналітично-порівняльне правознавство 373–8. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2022.06.69>.

²⁹ І Заворотько, К Дученко, 'Сексуальне насильство російських військових як воєнний злочин: виклики кваліфікації за національним законодавством' (*Zmina*, 03.06.2022) <<https://zmina.info/articles/seksualne-nasytstvo-rosijskyh-vijskovyh-yak-voyennyj-zlochyn-vyklyky-kvalifikacziyi-za-naczionalnym-zakonodavstvom>> (дата звернення: 04.03.2023).

³⁰ Там само.

³¹ М Піддубна, 'Імплементация норм міжнародного кримінального права про воєнні злочини в Кримінальний кодекс України' (дис канд юрид наук, 2020) 223.

вень до ЄСПЛ щодо юридичної невизначеності норми кримінального права, зокрема щодо формулювання “застосування засобів ведення війни, заборонених міжнародним правом, інші порушення законів та звичаїв війни, що передбачені міжнародними договорами”. Зважаючи на те, що перелік воєнних злочинів натепер систематизовано у РС, а також те, що Україна визнала юрисдикцію МКС щодо воєнних злочинів, то є потреба імплементації положень РС у національне законодавство, що спростить правильну кваліфікацію діяння та дозволить беззаперечно врахувати міжнародний досвід кваліфікації, включаючи і практику МКС та інших міжнародних трибуналів.

Розслідування воєнних злочинів: національна рамка

Після 24 лютого 2022 р. у межах національної рамки розслідування воєнних злочинів можна виділити такі ключові відповіді на виклики, які постали для усієї системи кримінальної юстиції: “воєнізація” положень КПК України; спеціалізація розслідувань; міжнародне співробітництво (зокрема МКС, Євроюст, іноземні держави при реалізації універсальної юрисдикції, інші інституції), урахування міжнародних протоколів документування³²; широке використання можливостей *OSINT* (*open source intelligence*), особливо, коли йдеться про тимчасово окуповані території; урахування норм міжнародного гуманітарного та міжнародного кримінального права при кваліфікації діянь та при складанні процесуальних документів; істотне розширення кола суб’єктів, з якими здійснюється взаємодія при розслідуванні воєнних злочинів (громадські організації та окремі фахівці, які здійснюють документування; військовослужбовці та військово командування; розвідувальні органи України; волонтери; журналісти; представники іноземних та міжнародних інституцій, іноземні фахівці; підрозділи, які працюють на деокупованих територіях, Державна служба України з надзвичайних ситуацій тощо); цифровізація

³² ‘Безпекові виклики: Ірина Венедиктова обговорила з представниками громадських організацій механізми співпраці’ (Офіс Генерального прокурора, 16.02.2022) <<https://www.gp.gov.ua/ua/posts/bezpekovi-vikliki-irina-venediktova-obgovorila-z-predstavnikami-gromadskix-organizacii-mexanizmi-sprivraci>> (дата звернення: 04.03.2023); ‘В Україні зафіксували 155 фактів сексуального насильства з боку загарбників’ (21.01.2023) <<https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3656389-v-ukraini-zafiksuvani-155-faktiv-seksualnogo-nasilstva-z-boku-vijskovih-rf.html>> (дата звернення: 04.03.2023); Джулія Кроуфорд, Франк Петі, ‘Розслідування воєнних злочинів в Україні та цифрова революція’ (*Justiceinfo*, 31.05.2022) <<https://www.justiceinfo.net/uk/104442-rozsliduvannya-voennix-zlochiviv-v-ukr.html>> (дата звернення: 04.03.2023); І Гловюк, ‘Урахування стандартів Міннесотського протоколу при розслідуванні воєнних злочинів та злочинів проти людяності’ в *Кримінально-правові, кримінологічні, кримінальні процесуальні та криміналістичні проблеми протидії злочинності в умовах воєнного стану: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (електронне видання)*, 20 квітня 2022 р. (Нац акад внутр справ, Львів держ ун-т внутр справ, Дніпропет держ ун-т внутр справ, Луган держ ун-т внутр справ ім Є О Дідоренка, 2022) 65–7; І Гловюк, ‘Міжнародні та національні стандарти розслідування сексуального насильства під час збройного конфлікту: гендерний аспект’ в *Права людини та гендерна рівність під час воєнних дій на території України: збірник тез доповідей учасників наукового форуму (17 червня 2022 року)* (2022) 59–64; О Дуфенюк, ‘Розслідування воєнних злочинів в Україні: виклики, стандарти, інновації’ (2022) 1 *Baltic Journal of Legal and Social Sciences* 51.

збирання доказів (використання протоколу Берклі³³, портали Офісу Генерального прокурора³⁴, портал Офісу Прокурора МКС³⁵, портал “Російсько-Українська війна: докази”³⁶, портал “Діти війни”³⁷, *eyeWitness to Atrocities*³⁸ та інші, електронні процесуальні рішення та зберігання копій матеріалів кримінальних проваджень в електронній формі).

У кримінально-процесуальній доктрині неодноразово аналізувалися зміни та доповнення до КПК України (зокрема й на рівні коментаря до розділу IX^{1 39}), та причини їх появи⁴⁰, тому слід зупинитися на тих питаннях, які безпосередньо торкаються саме воєнних злочинів. Зважаючи на ключове значення документування для розслідування воєнних злочинів, слід погодитись із О. Дуфенюк, що є чотири основні групи джерел значущої інформації про воєнні злочини: особистісні джерела (показання свідків, потерпілих, підозрюваних (полонених) про обставини події); речові джерела (матеріальна обстановка, місця руйнувань, залишена техніка, речі, зброя, боєприпаси, вибухонебезпечні об’єкти, які не детонували, фрагменти боєприпасів, трупи з ознаками насильницької смерті; сліди біологічного походження у випадках катувань, зґвалтувань; матеріали та речовини (грунти, вода тощо), що засвідчують факти застосування заборононої зброї, факти забруднення екосистеми небезпечними речовинами тощо); цифрові джерела (матеріали фото-, відеофіксації подій, дані електронних, комп’ютерних і телекомунікаційних мереж, дані геолокації засобів, оснащених GPS-маяками, дані з відкритих джерел цифрової інформації тощо); документальні джерела (протоколи, розпорядження, накази, плани проведення військових операцій, замовлення на постачання, особисті документи комбатантів, фінансові документи тощо)⁴¹.

КПК України передбачив участь у кримінальному провадженні військовополонених, хоча і зробив це доволі обмежено, суто для їх обміну (адже надано визначення у ст. 3 КПК України саме особи, стосовно

³³ Протокол Берклі з ведення розслідувань з використанням відкритих цифрових даних: Практичний посібник щодо ефективного використання цифрової інформації у відкритому доступі для розслідування порушень міжнародного кримінального права з прав людини та гуманітарного права <<https://www.law.berkeley.edu/wp-content/uploads/2022/03/Berkeley-Protocol-Ukrainian.pdf>> (дата звернення: 04.03.2023).

³⁴ ‘Якщо ви стали потерпілим або свідком воєнних злочинів Росії – фіксуйте та надсилайте докази!’ (Офіс Генерального прокурора) <<https://warcrimes.gov.ua>> (дата звернення: 04.03.2023).

³⁵ OTP Contact Pathway (*The Office of the Prosecutor*) <https://otppathway.icc-cpi.int/link/registerapplication?name=otppcontactpathway&lang=en_UK> (accessed: 04.03.2023).

³⁶ Російсько-Українська війна: докази <<https://dokaz.gov.ua/#about>> (дата звернення: 04.03.2023).

³⁷ Діти війни <<https://childrenofwar.gov.ua>> (дата звернення: 04.03.2023).

³⁸ EyeWitness to Atrocities <<https://www.eyewitness.global/index>> (accessed: 04.03.2023).

³⁹ І Глювюк, О Дроздов, Г Тетерятник, Т Фомина, В Рогальська, В Завтур, *Особливий режим досудового розслідування, судового розгляду в умовах воєнного стану: науково-практичний коментар Розділу IX¹ Кримінального процесуального кодексу України* (Видання 4, 2022).

⁴⁰ Oksana Kaplina, ‘Prisoner of War: Special Status in the Criminal Proceedings of Ukraine and the Right to Exchange’ [2022] 4-2 (17) *Special Issue Access to Justice in Eastern Europe* 8–24. DOI: <https://doi.org/10.33327/AJEE-18-5.4-a000438>.

⁴¹ О Дуфенюк, ‘Розслідування воєнних злочинів: логістичні, криміналістичні та судово-медичні питання’ (2022) 4 *Юридичний електронний журнал* 372. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-4/88>.

якої уповноваженим органом прийнято рішення про обмін як військовополоненого, – це будь-яка особа, яка має процесуальний статус підозрюваного, обвинуваченого, засудженого та яка включена відповідним уповноваженим органом до списку для обміну як військовополонений). Відсутність визначення поняття військовополоненого є очікуваною, адже це предмет регламентації МГП, і воно є у Порядку тримання військовополонених⁴², затвердженому Постановою Кабінету Міністрів України від 5 квітня 2022 р. № 413. Слід погодитися з О. Капліною, що ключові процесуальні ознаки такої особи можуть бути поділені на ординарні, які притаманні будь-якій особі, яка вчинила злочин та щодо якої розпочато в Україні кримінальне провадження, та особливі, або екстраординарні. Слід вказати, що ці ознаки не є ізольованими, а взаємопов'язані між собою, що й формує сукупний процесуальний статус учасника кримінального провадження⁴³. При тому, що у КПК України немає переліку прав саме такої особи або загалом військовополоненого, положення Женевської конвенції про поводження з військовополоненими містять значно більше норм стосовно кримінального провадження за участі військовополонених, частина з яких “перекочувала” в Порядок тримання військовополонених.

Підтримуючи думку про потребу визначення особливого порядку провадження щодо військовополонених⁴⁴ з метою систематизації відповідних норм (при тому, що вони й зараз мають застосовуватися, оскільки Женевська конвенція про поводження з військовополоненими є обов'язковою для України), звернемо увагу на те, що деякі положення Женевської конвенції та підзаконних актів, які регламентують поводження з військовополоненими, є такими, що не синхронізовані з КПК України. Зокрема, йдеться про норми: під час допиту кожний військовополонений зобов'язаний повідомити лише свої прізвище, ім'я та по батькові, військове звання, дату народження та особистий номер або у разі відсутності зазначених відомостей – іншу рівноцінну інформацію (п. 6 р. II Порядку тримання військовополонених) – за КПК України такого обов'язку у підозрюваного нема; під час опитування кожний військовополонений зобов'язаний надати відомості про свої прізвище, ім'я та по батькові, військове звання, дату народження та особистий номер або в разі їх відсутності – інші рівноцінні відомості (п. 14 Порядку здійснення за-

⁴² Порядок тримання військовополонених, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 5 квітня 2022 р. № 413 <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/413-2022-%D0%BF#Text>> (дата звернення: 04.03.2023).

⁴³ О Капліна, ‘Як обміняти військовополоненого армії рф, якщо його підозрюють у скоєнні воєнних злочинів?’ <<https://www.helsinki.org.ua/articles/yak-obminiaty-viyskovopolenoho-armii-rf-iakshcho-yoho-pidozriuiut-u-skoieni-voiennykh-zlochyniv>> (дата звернення: 04.03.2023).

⁴⁴ М Пашковський, ‘Особливості кримінального провадження щодо військовополонених’ в *Діяльність державних органів в умовах воєнного стану: зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. онлайн-семінару (м. Кривий Ріг, 29 квіт. 2022 р.)* (2022) 197.

ходів щодо поводження з військовополоненими в особливий період⁴⁵, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 17 червня 2022 р. № 721) – за КПК України, опитування проводиться після початку кримінального провадження і має добровільний характер; участь представників чи уповноважених держав-покровительок – такого учасника кримінального провадження в КПК України немає; усі речі та предмети особистого користування, засоби індивідуального захисту, розпізнавальні знаки та знаки державної належності, нагороди, відзнаки, предмети обмундирування і харчування, грошові суми та предмети, що мають суб'єктивну цінність (крім зброї, військового спорядження та бойових документів), залишаються у власності військовополонених, крім випадків, коли вилучення зазначених предметів та речей необхідне для забезпечення безпеки військовополонених (п. 6 р. II Порядку тримання військовополонених) – можуть виникнути питання, що ці речі мають ознаки речових доказів і потребують вилучення; якщо особа, яка потрапила в полон, не затримується як військовополонений та підлягає суду за правопорушення, пов'язане з воєнними діями, вона має право на статус військовополоненого перед судовим органом і на ухвалення рішення з цього питання. За наявності можливості згідно із застосовуваною процедурою зазначене рішення ухвалюється судом, що розглядає правопорушення (п. 6 р. II Порядку тримання військовополонених) – процедури визнання такого статусу КПК України не містить, і у літературі вже звернено увагу на потребу роз'яснення цього положення⁴⁶. Отже, це свідчить про правильність підтриманої тези про потребу конституювання окремого провадження щодо військовополонених, при чому слід наголосити, що саме військовополонених, а не того учасника, який зараз є у КПК України, тобто особи, стосовно якої уповноваженим органом прийнято рішення про обмін як військовополоненого, бо статус військовополоненого ширше, і він за КПК України має право на обмін, якщо стосовно нього уповноваженим органом прийнято рішення про обмін та якщо він включений відповідним уповноваженим органом до списку для обміну як військовополонений⁴⁷.

Важливим питанням є строки досудових розслідувань щодо воєнних злочинів. До повідомлення про підозру вони не спливають, але лише на період воєнного стану. Це цілком доречне темпоральне обмеження для

⁴⁵ Порядок здійснення заходів щодо поводження з військовополоненими в особливий період, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 17 червня 2022 р. № 721 <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/721-2022-%D0%BF#Text>> (дата звернення: 04.03.2023).

⁴⁶ І Глов'юк, Г Тетерятник, 'Питання унормування належної правової процедури кримінального процесуального забезпечення обміну військовополонених' (2022) 8 Юридичний науковий електронний журнал 482. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-8/109>.

⁴⁷ Капліна (н 43).

усіх злочинів, окрім воєнних (хоча воно і зазнало критики у доктрині⁴⁸), зважаючи на те, які є складнощі з їх розслідуванням і те, що, як свідчить міжнародний досвід, розслідування може займати роки. Натомість строки давності для воєнних злочинів незастосовні, і Україна порушить свої міжнародні зобов'язання щодо переслідування та покарання за вчинення серйозних порушень МГП, якщо лише з процесуальних підстав кримінальні провадження будуть закриті, а особи, які вчинили злочини, не будуть навіть повідомлені про підозру. Зазначимо, що є пропозиція скасувати обмеження строків досудових розслідувань по міжнародним злочинам⁴⁹. Ця пропозиція слушно відображає складнощі їх документування та розслідування, особливо в умовах, коли війна ще не закінчилась перемогою України. Її слабким місцем є те, що ретельність розслідування може бути не забезпечена, адже немає ризику сплину строків досудового розслідування. Тому режим строків досудового розслідування саме для воєнних злочинів потребує обговорення з урахуванням зарубіжного та міжнародного досвіду розслідування по часу та забезпечення ретельності розслідування.

Отже, національна складова розслідування воєнних злочинів пов'язана зі значними організаційними та безпековими викликами, що спричиняє, з одного боку, динаміку законодавства, яке не завжди є досконалим, а з другого – урахування позитивних міжнародних практик розслідування (зокрема за наявними міжнародними протоколами), що не завжди потребує змін та доповнень до законодавства, а лише зміни правозастосовної практики. Для її посилення має бути вирішено питання стосовно строків розслідування воєнних злочинів з урахуванням балансу міжнародних зобов'язань, реалій досвіду розслідувань та критерію ретельності розслідування, а також унормовано провадження щодо військовополонених на рівні саме КПК України та синхронізовано відповідні положення з Женевською конвенцією.

Висновки. Кримінальне провадження щодо воєнних злочинів має як мінімум три складові для аналізу: матеріально-правовий, міжнародний і національний. Матеріально-правовий контекст має такі вади: немає терміна “воєнні злочини” та їх переліку у КК України, а ст. 438 є бланкетною, вимагає звернення до широкої сфери норм міжнародного гуманітарного та міжнародного кримінального права; крім того, є невизначеність тлумачення “застосування засобів ведення війни, заборонених міжнародним правом, інші порушення законів та звичаїв війни, що

⁴⁸ Т. Лоскутов, ‘Нормативне забезпечення стандартів ефективного досудового розслідування в умовах воєнного стану’ (2023) 1 Юридичний науковий електронний журнал 467. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-1/109>.

⁴⁹ ‘Українська влада має терміново створити алгоритм для розслідування кривавих звірств на звільнених територіях – правозахисники’ <<https://zmina.ua/statements/ukrayinska-vlada-maye-terminovo-stvoryty-algorytm-dlya-rozsliduvannya-kryvavyh-zvirstv-na-zvilnnyh-terytoriyah-pravozahysnyku>> (дата звернення: 04.03.2023).

передбачені міжнародними договорами”. Особливості розслідування воєнних злочинів на національному рівні такі: складнощі кваліфікації через бланкетність ст. 438 КК України; відображення контекстуальних елементів у процесуальних документах; особливий предмет доказування через наявність контекстуальних елементів; потреба дотримання державної таємниці; ускладненість документування через безпекові фактори; спеціалізація підрозділів, які здійснюють розслідування воєнних злочинів; урахування найкращих практик міжнародних протоколів (протокол Берклі, кодекс Мурад⁵⁰, Міжнародний протокол із документування та розслідування сексуального насильства в конфлікті⁵¹, Стамбульський протокол⁵² тощо); велика кількість недержавних суб’єктів, які здійснюють документування, і потреба забезпечення допустимості зібраних даних у кримінальних провадженнях; суб’єкти, з якими здійснюється взаємодія при розслідуванні воєнних злочинів; широке використання OSINT; цифровізація збирання фактичних даних та збереження доказів; участь у кримінальних провадженнях військовополонених; різнотлумачення оцінних категорій, передбачених ст. 615 КПК України, для відступу від загального порядку кримінального провадження.

REFERENCES

Bibliography

Authored books

1. Hloviuk I, Drozdov O, Teteriatnyk H, Fomina T, Rohalska V, Zavtur V, *Osoblyvyi rezhym dosudovoho rozsliduvannia, sudovoho rozghliadu v umovakh voiennoho stanu: naukovo-praktychnyi komentar Rozdilu IX¹ Kryminalnoho protsesualnoho kodeksu Ukrainy*. Vydannia 4. Elektronne vydannia. Dnipro-Lviv-Odesa-Kharkiv, 2022. Stanom na 30 hrudnia 2022 <<https://www.researchgate.net/publication/366684199>> (accessed: 04.03.2023) (in Ukrainian).

Edited books

2. Triffterer Otto, Ambos Kai (eds), *The Rome Statute of the International Criminal Court: A Commentary* (3rd edn, C.H. Beck, Hart, Nomos, 2016) XXXIX, 2, 352 (in English).
3. Melnyk M, Khavroniuka M (ed), *Naukovo-praktychnyi komentar Kryminalnoho kodeksu Ukrainy* (10-te vyd, pererobl ta dopov, Dakor 2018) (in Ukrainian).

⁵⁰ Глобальний кодекс поведінки щодо збору та використання інформації про систематичне сексуальне насильство, пов’язане з конфліктом 13 квітня 2022 р. (Кодекс Мурад) <<https://static1.squarespace.com/static/5eba1018487928493de323e7/t/63ac31b3331b2b017493839e/1672229300825/220413+Murad+Code+UKRAINIAN+4website+Revision221220.pdf>> (дата звернення: 04.03.2023).

⁵¹ Міжнародний протокол із документування та розслідування сексуального насильства в умовах конфлікту: Основні стандарти належної практики щодо документування сексуального насильства як злочину згідно міжнародного права <https://www.wicc.net.ua/media/int_protokol.pdf> (дата звернення: 04.03.2023).

⁵² Стамбульський протокол: Посібник з питань ефективного розслідування і документування фактів катувань та іншого жорстокого, нелюдського чи такого, що принижує гідність, поводження або покарання <<https://ukraine.un.org/sites/default/files/2021-06/Istanbul%20Protocol%20in%20Ukrainian.pdf>> (дата звернення: 04.03.2023).

4. Meltser N, *Mizhnarodne humanitarne pravo. Zahalnyi kurs* (Ukrainska versiiia pidhotovlena Delehatsiieiu MKChKh v Ukraini) (in Ukrainian).
5. Zelinska N (Red), *Teoriia ta praktyka mizhnarodnoho kryminalnoho prava: pidruchnyk* (Feniks 2017) (in Ukrainian).

Journal articles

6. Kaplina O, 'Prisoner of War: Special Status in the Criminal Proceedings of Ukraine and the Right to Exchange' (2022) 4-2 (17) Special Issue Access to Justice in Eastern Europe 8–24. DOI: <https://doi.org/10.33327/AJEE-18-5.4-a000438> (in English).
7. Berdnik I, 'Do pytannia kvalifikatsii seksualnoho nasylstva v umovakh mizhnarodnoho zbroinoho konfliktu' (2022) 6 Analitychno-porivnialne pravoznavstvo 373–78. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2022.06.69> (in Ukrainian).
8. Dufeniuk O, 'Rozsliduvannia voiennykh zlochyniv v Ukraini: vyklyky, standarty, innovatsii' (2022) 1 Baltic Journal of Legal and Social Sciences 46–56 (in Ukrainian).
9. Dufeniuk O, 'Rozsliduvannia voiennykh zlochyniv: lohystychni, kryminalistychni ta sudovo-medychni pytannia' (2022) 4 Yurydychnyi elektronnyi zhurnal 369–4. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-4/88> (in Ukrainian).
10. Hloviuk I, Teteriatnyk H, 'Pytannia unormuvannia налеzhnoi pravovoi protsedury kryminalnoho protsesualnoho zabezpechennia obminu viiskovopolonenykh' (2022) 8 Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal 478–83. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-8/109> (in Ukrainian).
11. Loskutov T, 'Normatyvne zabezpechennia standartiv efektyvnoho dosudovoho rozsliduvannia v umovakh voiennoho stanu' (2023) 1 Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal 465–8. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-1/109> (in Ukrainian).
12. Repetskyi V, Lysyk V, 'Poniattia ta oznaky voiennykh zlochyniv' (2009) 1 Almanakh mizhnarodnoho prava 120–5 (in Ukrainian).

Conference paper

13. Hloviuk I, 'Mizhnarodni ta natsionalni standarty rozsliduvannia seksualnoho nasylstva pid chas zbroinoho konfliktu: gendernyi aspekt' v *Prava liudyny ta genderna rivnist pid chas voiennykh dii na terytorii Ukrainy: zbirnyk tez dopovidei uchasnykiv naukovoho forumu (17 chervnia 2022 roku)* (Lviv Lvivskiy derzhavnyi universytet vnutrishnikh sprav 2022) 59–64 (in Ukrainian).
14. Hloviuk I, 'Urakhuvannia standartiv Minnesotskoho protokolu pry rozsliduvanni voiennykh zlochyniv ta zlochyniv proty liudianosti' v *Kryminalno-pravovi, kryminolohichni, kryminalni protsesualni ta kryminalistychni problemy protydii zlochynnosti v umovakh voiennoho stanu : materialy Vseukrainskoi nauково-praktychnoi konferentsii (elektronne vydannia), 20 kvitnia 2022 r.* (Nats akad vntur sprav, Lviv derzh un-t vnutr sprav, Dnipropet derzh un-t vnutr sprav, Luhan derzh un-t vnutr sprav im E O Didorenka, 2022) 65–7 (in Ukrainian).
15. Khavroniuk M, 'Kryminalno-pravovi normy, rozrakhovani na zastosuvannia v umovakh viiny, chynni do pochatku vidkrytoi rosiiskoi ahresii proty ukrainy: dosiahnennia i prorakhunky ukrainskoho zakonodavstva ta pravozastosovnoi praktyky' v *Ukrainska kryminalna yustytysiiia v umovakh viiny: materialy VIII (XXI) Lvivskoho forumu kryminalnoi yustytysii* (m. Lviv, 9–11 chervnia 2022 roku) (Lviv LvDUVS 2022) 246–57 (in Ukrainian).
16. Pashkovskiy M I 'Osoblyvosti kryminalnoho provadzhennia shchodo viiskovopolonenykh' v *Diialnist derzhavnykh orhaniv v umovakh voiennoho stanu: zb. materialiv*

Mizhnar naukovo-prakt onlain-seminaru (m Kryvyi Rih, 29 kvit 2022 r.) (2022) 195–7 (in Ukrainian).

17. Pashkovskiy M, 'Kryminalno-pravova kvalifikatsiia za st. 438 KK Ukrainy: do pytannia pro serioznist porushennia zakoniv i zvychaiv viiny' v *Kryminalne pravo Ukrainy pered vyklykamy suchasnosti i maibuttia: yakym vono ye i yakym yomu buty: Materialy mizhnar. nauk. konf. m. Kharkiv, 21–2 zhovt. 2022 r.* (Kharkiv, 2022) 120–6 (in Ukrainian).

Theses

18. Piddubna M, 'Implementatsiia norm mizhnarodnoho kryminalnoho prava pro voieni zlochyny v Kryminalnyi kodeks Ukrainy' (dys kand yuryd nauk, 2020) (in Ukrainian).
19. Zavorotko I, 'Seksualne i henderno-obumovlene nasylstvo, poviazane z konfliktom, yak mizhnarodnyi zlochyn' (dys d-ra filosofii, 2020) (in Ukrainian).

Websites

20. 'Bezpekovi vyklyky: Iryna Venediktova obhovoryla z predstavnykamy hromadskykh orhanizatsii mekhanizmy spivpratsi' <<https://www.gp.gov.ua/ua/posts/bezpekovi-viklyki-irina-venediktova-obgovorila-z-predstavnikami-gromadskix-organizacii-mexanizmi-spivpraci>>(accessed: 04.03.2023) (in Ukrainian).
21. 'Piat problem na shliakhu pokarannia voiennykh zlochyntsv. Shcho proponuiut suddi, prokurory ta advokaty?' <<https://www.helsinki.org.ua/articles/p-iat-problem-na-shliakhu-pokarannia-voiennykh-zlochyntsv-shcho-proponuiut-suddi-prokurory-ta-advokaty/>> (accessed: 04.03.2023) (in Ukrainian).
22. 'Ukrainska vlada maie terminovo stvoryty alhorytm dlia rozsliduvannia kryvavykh zvirstv na zvilnennykh terytoriiakh – pravozakhysnyky' <<https://zmina.ua/statements/ukrayinska-vlada-maie-terminovo-stvoryty-alhorytm-dlya-rozsliduvannya-kryvavykh-zvirstv-na-zvilnennykh-terytoriyah-pravozakhysnyky/>> (accessed: 04.03.2023) (in Ukrainian).
23. 'V Ukraini zafiksuvaly 155 faktiv seksualnoho nasylstva z boku zaharbnykiv' <<https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3656389-v-ukraini-zafiksuvali-155-faktiv-seksualnogo-nasilstva-z-boku-vijskovih-rf.html>> (accessed: 04.03.2023) (in Ukrainian).
24. 'Voieni zlochyny: metodolohiia rozsliduvan dlia hromadskykh orhanizatsii' (*CivilM+* 2023) <<https://truth-hounds.org/wp-content/uploads/2023/01/vo%D1%94nni-zlochini-metodologiya-rozsliduvan-dlya-gromadskih-organizacij.pdf>> (accessed: 04.03.2023) (in Ukrainian).
25. Kaplina O, 'Yak obminiati viiskovopoloneno armii rf, yakshcho yoho pidozriuiut u skoieni voiennykh zlochyniv?' <<https://www.helsinki.org.ua/articles/yak-obminiati-viiskovopoloneno-armii-rf-ia-kshcho-yoho-pidozriuiut-u-skoieni-voiennykh-zlochyniv/>> (accessed: 04.03.2023) (in Ukrainian).
26. Korotkyi T, Hnatovskiy M, 'Vyznachennia voiennykh zlochyniv u mizhnarodnomu kryminalnomu pravi' <<https://yur-gazeta.com/publications/practice/kriminalne-pravo-ta-proces/vyznachennya-voennih-zlochyniv-u-mizhnarodnomu-kriminalnomu-pravi.html>> (accessed: 04.03.2023) (in Ukrainian).
27. Krouford Dzhuliia, Peti Frank, 'Rozsliduvannia voiennykh zlochyniv v Ukraini ta tsyfrova revoliutsiia' <<https://www.justiceinfo.net/uk/104442-розслідування-воєнних-злочинів-в-укр.html>> (accessed: 04.03.2023) (in Ukrainian).
28. Protokol Berkli z vedennia rozsliduvan z vykorystanniam vidkrytykh tsyfrovyykh danykh: Praktychnyi posibnyk shchodo efektyvnoho vykorystannia tsyfrovoy informatsii u vidkrytomu dostupi dlia rozsliduvannia porushen mizhnarodnoho kryminalnoho prava z prav liudyny ta humanitarnoho prava <<https://www.law.berkeley.edu/wp-content/uploads/2022/03/Berkeley-Protocol-Ukrainian.pdf>> (accessed: 04.03.2023) (in Ukrainian).

29. Zavorotko I, Duchenko K, 'Seksualne nasylstvo rosiiskykh viiskovykh yak voiennyi zlochyn: vyklyky kvalifikatsii za natsionalnym zakonodavstvom' <<https://zmina.info/articles/seksualne-nasylstvo-rosijskyh-vijskovykh-yak-voyennyj-zlochyn-vyklyky-kvalifikaciyi-za-naczionalnym-zakonodavstvom/>> (accessed: 04.03.2023) (in Ukrainian).

Iryna Hloviuk

CRIMINAL PROCEEDINGS FOR WAR CRIMES: CHALLENGES AND ANSWERS

ABSTRACT. The purpose of this article is to highlight the specific features of criminal proceedings for war crimes committed in the context of the armed conflict on the territory of Ukraine.

The subject of the study is the identification of the category of “war crimes”; investigation of war crimes in the context of national legislation and case law.

The study was conducted using dialectical, hermeneutical, systemic and structural, comparative legal, logical and normative methods. The author comprehensively examines the problem of distinguishing war crimes in the criminal legislation of Ukraine; mechanisms for documenting and prosecuting war criminals; and specific features of criminal proceedings for war crimes within the framework of a special regime of pre-trial investigation and trial under martial law.

The author formulates proposals on the need to amend and supplement the current criminal and criminal procedure legislation in this area.

Based on the study, the following specific features of war crimes investigation at the national level are highlighted: difficulties in classification due to the reference nature of Article 438 of the Criminal Code of Ukraine; reflection of contextual elements in procedural documents; special scope of proof due to the presence of contextual elements; the need to respect state secrets; difficulty in documenting due to security factors; specialization of units which investigate war crimes; consideration of the best practices of international protocols; a large number of non-state participants involved in documenting and the need to ensure the admissibility of the collected data in criminal proceedings; the participants with whom interaction is carried out in the investigation of war crimes; widespread use of OSINT; digitalization of factual data collection and preservation of evidence; participation of prisoners of war in criminal proceedings; diverse interpretation of the evaluation categories provided for in Article 615 of the CPC of Ukraine for deviating from the general procedure of criminal proceedings.

KEYWORDS: armed conflict; International Criminal Court; criminal proceedings; war crime; pre-trial investigation; violation of the laws and customs of war; prisoner of war; international cooperation; special regime of pre-trial investigation; martial law trial; digitalization; international protocol.